

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Сороченко Ольги Валеріївни
«Особистісні детермінанти психологічної проникливості»,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 053
Психологія у галузі знань 05 Соціальні та
поведінкові науки

Дисертаційна робота Сороченко Ольги Валеріївни присвячена дослідженню особистісних детермінант психологічної проникливості. В дослідженні увага привертається на основні наукові виміри і підходи до визначення поняття феномену психологічної проникливості, як системного, структурно ієрархічного явища у психологічному просторі. Створена структура та модель функціонування психологічної проникливості, з урахуванням особистісних детермінант, з застосуванням досвіду, антиципації, інтуїції та інших психологічних конструктів та чинників.

Розвиток особистості, її потенціалу, завжди був і є пріоритетним напрямком соціальних запитів, а в умовах сучасного світу, коли вкрай важливим є зрозуміти людину для ефективної взаємодії з нею, набуває особливої актуальності. В цьому процесі, у сфері взаємодії між людьми, значущими є ряд особистісних характеристик, серед яких особливе місце належить психологічній проникливості, яка розглядається як системна якість психіки, що визначає можливість людини відображати та зрозуміти внутрішній світ іншої людини. Визначення її детермінант позначає шляхи ефективної практичної роботи, тож володіє безумовною актуальністю.

Отже, дослідження теми особистісних детермінант психологічної проникливості є актуальним і важливим напрямком у сучасній психології, оскільки воно розкриває механізми, які визначають здатність людини зрозуміти почуття, мотиви та поведінкові особливості інших людей. У сучасному суспільстві, що характеризується динамічними соціальними змінами, високою взаємодією між людьми різних культур, професій і світоглядних позицій, психологічна проникливість стає важливим чинником успішної соціальної адаптації та побудови ефективної комунікації.

В дисертації Сороченко О.В. викладено теоретико-методологічні основи вивчення проблеми, описано організацію, основні методи та результати емпіричного дослідження. Кожний з розділів містить цікаві теоретичні та емпіричні дані, які представлені відповідно до висунутих завдань і мети дослідження. Слід відзначити послідовність у організації

кожної частини дослідження, структурування етапів роботи, що взаємопов'язані між собою та створюють єдину логічну систему.

Важливим, на наш погляд, є той факт, що основні результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Львівського національного університету імені Івана Франка, у практику підвищення рівня фахової компетентності спеціалістів, робота яких торкається безпосередньої взаємодії з людьми – за результатами впровадження у роботу Державного центра зайнятості «Одеський обласний центр зайнятості».

Насамперед слід наголосити, що дисертаційна робота відзначається чіткістю і логічністю на всіх етапах її виконання — як на етапі обґрунтування наукового апарату дослідження (визначенні актуальності теми, об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження, презентації його методологічної бази і методів), так і при викладенні змісту розділів дисертації та формулюванні її висновків.

Наукова новизна дослідження представлена обґрунтуванням та розкриттям моделі детермінації психологічної проникливості особистості; встановленням кола особистісних детермінант як предикторів психологічної проникливості, мірою їх впливу на вираженість проникливості особистості (емпатії, товариськості, комунікативної креативності, толерантності, впевненості в собі, відсутності почуття провини, емоційної стабільності, відсутності підозріливості тощо); наданням психологічної характеристики осіб, які розрізняються рівнем психологічної проникливості; доведенням значущості психологічної проникливості у комунікативній діяльності особистості; підтвердженням наближеності психологічної проникливості до параметрів «психологічна пильність», «соціальна інтуїція», «спрямованість на розуміння іншого», «схильність до психологічної інтерпретації», «самостійність суджень», «неупередженість», «цілісність образу», «гнучкість образу»; уточненням і конкретизацією ознак психологічної проникливості та її функціональних характеристик; розширенням та поглибленням уявлення про психологічну проникливість, роль особистісних характеристик у її детермінації.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи. Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в аналізі основних наукових вимірів і підходів до визначення поняття феномену психологічної проникливості, як системного, структурно ієрархічного явища у психологічному просторі. Створена структура та модель функціонування

психологічної проникливості, з урахуванням особистісних детермінант, з застосуванням досвіду, антиципації, інтуїції та інших психологічних конструктів та чинників. Практичне значення дисертаційної роботи виявляється у можливості використання отриманих результатів при розробці програм, спрямованих на розвиток психологічної проникливості / професійно важливих якостей особистості (соціономічна сфера). Також зміст дисертаційної роботи може бути використаний в процесі підготовки майбутніх психологів при викладанні таких дисциплін: «Психологія розвитку», «Психологічне консультування», «Психологія праці», «Педагогічна психологія» тощо. Запропоновані рекомендації з розвитку психологічної проникливості, розроблена модель детермінації придатні для застосовування у практичній роботі.

У контексті підготовки дисертації були поставлені і реалізовані завдання щодо аналізу та узагальнення поглядів щодо сутності та структури психологічної проникливості, визначення її місця серед інших характеристик особистості; встановлення на основі теоретичного аналізу кола детермінант психологічної проникливості, розробці моделі її детермінації; підбору комплексу психодіагностичних методик, створення репрезентативної вибірки для емпіричного дослідження особистісних детермінант психологічної проникливості; визначення взаємозв'язків між психологічною проникливістю та іншими психологічними характеристиками особистості, визначення кола особистісних детермінант та ступеню їх впливу на вираженість психологічної проникливості; встановлення психологічних особливостей осіб з різним рівнем психологічної проникливості.

Реалізація зазначених завдань повною мірою описана в трьох розділах дисертації. Так, у першому розділі «Теоретико-методологічні основи вивчення особистісних детермінант психологічної проникливості» представлено сутність та місце психологічної проникливості серед споріднених дефініцій, її структура, функції та модель.

Автор на основі аналізу сучасної наукової літератури розкрила зв'язок проникливості з психологічними характеристиками особистості. Розглянула детермінанти психологічної проникливості, проаналізувала та систематизувала психологічні компоненти проникливості, з'ясувала взаємозв'язки з показниками особистості на формально-динамічному та якісному рівнях, для виокремлення детермінант психологічної проникливості.

Також в першому розділі було виділено шість ключових факторів, які найбільш тісно пов'язані з психологічною проникливістю: комунікативність; готовність до пізнавальної активності; емоційна стабільність; орієнтованість

на іншого; адаптивність. З кожним з цих факторів пов'язаний певний ряд показників, які відображають окремі аспекти психологічної проникливості. Загалом окреслено параметри, які доцільно розглядати у якості детермінант: висока самооцінка, незалежність, інтелектуальні характеристики; готовність до пізнавальної активності, емпатійність, толерантність, емоційні та комунікативні характеристики, що забезпечують успішність спілкування, що потребує емпіричної перевірки.

У другому розділі «Організація емпіричного дослідження особистісних детермінант психологічної проникливості» описано вибірку, етапи та розкрито методологічну основу емпіричного дослідження. Дисертантка переконливо обґрунтовує усі складові методологічного та методичного апарату. Обрані методи дослідження є цілком адекватними змісту роботи. Повною мірою доведена доцільність психодіагностичного інструментарію для виявлення особистих детермінант психологічної проникливості.

Так, розгляд методів та методик діагностики психологічної проникливості та її різновидів (наприклад, емоційної проникливості) показав, що часто проникливість асоціюється з інтуїцією, антиципацією, відповідною здатністю чи готовністю (до інтуїції чи до антиципації). Виокремлено незначну кількість психодіагностичних інструментів вимірювання саме психологічної проникливості, більша частка з них іноземною мовою. Водночас проаналізовані інструменти базуються на авторському погляді і містять шкали згідно виокремленого теоретичного конструкту. За результатами аналізу існуючих психодіагностичних інструментів вимірювання психологічної проникливості, виокремлено коло рис, пов'язаних з нею та методик, що їх вимірюють

У третьому розділі «Результати емпіричного дослідження особистісних детермінант психологічної проникливості» проведено контент аналіз, що дало змогу встановити коло особистісних характеристик, які гіпотетично можна розглядати як особистісні детермінанти даної якості. Серед них значущими є емпатія, толерантність, товариськість, впевненість у собі, інтерес до інших тощо. Як найбільш часті відповідники сутності психологічної проникливості досліджуваними виділялися: сприйняття людини, соціальний інтелект, антиципацій на спроможність, здатність до розуміння і оцінки інших, міра проникливості, інтуїція, розуміння емоцій, станів, намірів та інших характеристик інших людей, емоційний інтелект, успішність комунікації тощо.

Також дисертанткою було встановлено тісні додатні кореляційні зв'язки показників психологічної проникливості та параметрів комунікативної сфери особистості, що підтверджує важливу роль комунікації

у формуванні, розвитку, становленні та прояву психологічної проникливості. Визначено зв'язаність комунікативної креативності та психологічної проникливості. Зокрема, встановлено статистично значущі додатні кореляції з легкістю у спілкуванні, незалежністю від зовнішнього тиску, емоційною стійкістю у спілкуванні, комунікативною компетентністю, загальним рівнем комунікативної креативності та від'ємні зі схильністю до самопрезентації та схильністю до маніпулювання, які не є маркерами психологічно проникливої особистості.

Визначено, що у психологічному плані толерантність виступає як характеристика особистості, яка проявляється при взаємодії з оточуючими людьми. Окреслено коло особистісних рис, які тісно взаємозв'язані з психологічною проникливістю. Серед додатних найбільш часті з дипломатичністю, мрійливістю, самостійністю, високою самооцінкою, емоційною стабільністю, товариськістю, високим інтелектом, сміливістю. Серед від'ємних – значущими є кореляції зі схильністю до почуття провини, підозрливості, напруженості, тривожності. Визначений перелік дозволяє орієнтуватися на стійкі особистісні характеристики у прогнозуванні психологічної проникливості.

Визначено та проаналізовано психологічні особливості осіб з високим та низьким рівнем психологічної проникливості, встановлено, що психологічно проникливі особистості характеризуються легкістю, широтою та ініціативністю спілкування, при тому що виразність у спілкуванні та потреба у представників цієї групи не набагато вище, ніж у осіб з низьким рівнем психологічної проникливості. Їм властивий високий рівень комунікативної креативності, вони є комунікативно компетентні, незалежні від зовнішнього тиску, експресивні, характеризуються емоційною стійкістю у спілкуванні.

За результатами якісного аналізу дисертанткою встановлено, що особи з високим рівнем психологічної проникливості характеризуються загальною емпатійністю, їм властивий високий рівень її стрижневої, емоційної компоненти та дійовий її прояв. Встановлено, що особи з високим рівнем психологічної проникливості характеризуються сміливістю, активністю, готовністю до ризику і співпраці з незнайомими людьми в незнайомих обставинах, здатністю приймати самостійні, неординарні рішення, схильністю до авантюризму і прояву лідерських якостей, рішучості у значущих ситуаціях.

Повнота викладення результатів досліджень в опублікованих працях. Основні положення й висновки дисертаційної роботи висвітлено у 10 публікаціях автора, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях із

психології, включених до переліку, затверджених МОН України, 6 публікації апробаційного характеру.

Логічним завершенням дисертаційного дослідження є обґрунтовані дисертантом висновки, що відповідають поставленим завданням та становлять певний внесок у розробку теорії та практики психологічної науки. Отримані в ході дослідження результати можуть бути успішно використані при розробці спеціалістами психологічних тренінгів та корекційних програм, спрямованих на надання соціально-психологічної допомоги.

Акцентуючи увагу на достатньо високому науковому рівні дисертаційної роботи Сороченко Ольги Валеріївни як в теоретичному, так і практичному аспектах, слід виділити окремі зауваження та висловити деякі побажання:

1. У теоретичному дослідженні наведено відомості щодо психологічної проникливості та споріднених понять, як-то інтуїція, антиципація, соціальна перцепція тощо. Потребує більш детального уточнення співвідношення означених дефініцій саме з психологічною проникливістю.

2. У третьому розділі подана завелика кількість підрозділів, можливо задля дотримання пропорційності, виділити підпункти у підрозділах та скомпонувати таким чином, щоб вони містили в собі аналіз результатів емпіричного дослідження особистісних детермінант психологічної проникливості.

3. Дисертанткою визначено розлогий перелік особистісних детермінант психологічної проникливості, вибірку дослідження склали представники соціономічних професій, водночас, немає відомостей щодо відмінностей психологічної проникливості у осіб різної фахової належності.

Проте висловлені зауваження та пропозиції не впливають на загальну високу оцінку дисертації. Зроблені у роботі висновки становлять вагому теоретичну цінність. Слід наголосити на самостійності дослідження, авторському формулюванні теоретичних засад роботи, оригінальності та винахідливості у розробленні поставлених завдань.

Висновок про відповідність дисертації вимогам. Дисертаційна робота Сороченко Ольги Валеріївни «Особистісні детермінанти психологічної проникливості», є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених наукових студій відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Сороченко

Ольга Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Ольга АМПЛЕСВА

Підпис громад. Ольги Амплесвої
посада доцент
ЗАБІРЯЮ:
Проректор ОНУ імені І. І. Мечникова
Запорожченко О. В.

